JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

www.jogiforum.hu

A DNS nyilvántartások büntetőjogi vetületei

Szerző:

Dr. Margitics István

2013. november

I. Bevezetés

„Az igazságügyi genetika, mint különálló tudományterület, nagykorú lett. Ez a nagykorúság nemcsak abból fakad, hogy törvényszéki eljárásban genetikai vizsgálatot először 28 évvel ezelőtt, 1985-ben alkalmaztak Angliában, hanem abból is, hogy mára a világ szinte minden országában, Norvégiától Új-Zélandig, az USA-tól Japánig az igazságszolgáltatás szerves részét képezi. A világ számos állama, az európai országok többsége az ujjlenyomat adatbázisokhoz hasonló, ún. nemzeti bűnügyi DNS-nyilvántartásokat állított föl, ahol a bűncselekmények helyszínéről származó, be nem azonosított biológiai nyomok DNS-információja mellett akár több százezer bűnelkövető DNS-mintázatát is őrzik. Az igazságügyi genetika, mint alkalmazott tudományág segítséget nyújthat bűncselekmények felderítésében, származás-megállapítások során (pl. apasági tesztekben), valamint ismeretlen személyazonosságú holttestek, emberi maradványok beazonosításában. A molekuláris biológiai technológia és az informatika, szédítő fejlődésével azonban már napjainkban lehetővé vált, hogy a törvényszéki genetikai módszereknek az előbbiekben említetteknél szélesebb körű felhasználása. Az egyik ilyen terület a személyazonosság DNS-sel történő megállapítása, a másik ezzel összefüggésben lévő lehetőség az adott személy bizonyos tulajdonságainak (nem, kor, szemszín, testfelépítés, egészségi állapot, stb.) a személy DNS-mintájából történő kiolvasása. Ez utóbbi két terület azért is olyan izgalmas és egyben potenciális veszélyekkel terhelt, mivel a vizsgálatra alkalmas DNS-minta származhat a célszemély akár egyetlen sejtjéből is. Csak szemléltetésképpen, tüsszentéssel több millió sejtet juttatunk a környezetünkbe, cigarettacsikkünkön, de még akár ujjlenyomatunkban is található a vizsgálatokhoz elegendő mennyiségű DNS“[1]

A fent idézett részlet csak sejtetni engedi, azonban aki a téma iránt érdeklődik, tudja, hogy hasonlóan más privátszférát érintő nyilvántartásokhoz –daktiloszkópiai és térfigyelő kamerák (CCTV)[2] által rögzített felvételeket tartalmazó adatbázisok, vagy épp napjainkban hazánkban bevezetésre váró központi egészségügyi-informatikai adatbázis – a DNS nyilvántartási rendszerek felállítása és különösen általános körben történő kiterjesztését jelenleg is komoly társadalmi vita

[1] (DNA fingerprints from fingerprints. Oorschot és Jones, Jun1997, Nature).
[2] CCTV: Closed Circuits Television, magyarul a legjobban talán zártláncú televíziónak fordíthatjuk

övezi. A magánélet sérthetetlensége ütközik a közbiztonsági érdekkel, és még az Egyesült Királyságban sem dőlt a több mint félévtizedes vita[3], ahol egyébként pedig a CCTV-k számát 4 és 5,9 millió közé teszik.[4] Azonban mielőtt tovább mennék, röviden tisztázni szeretném, hogy tulajdonképpen mi is az a DNS.

II. A DNS fogalma és felfedezésének története

A DNS (dezoxiribonukleinsav) biológia fogalmát tekintve a nukleinsavak (nukleotidokból felépülő szerves makromolekulák) csoportjába tartozó összetett molekula, amely a genetikai információt tárolja magában, ez az örökítőanyag.[5]

A tudománytörténet adatai alapján DNS-t először Friedrich Miescher bázeli katonaorvos fedezte fel 1869-ban, amit akkor nukleinnek nevezett el és jelentőségét a gének átörökítésében még nem ismerte.

Az 1950 –es években ismét előtérben került a DNS kutatás, melynek eredményeként 1953 április 25-én jelent meg Cambridge-i King's College két kutatója James Watson és Francis Crick cikke a Nature folyóiratban, melyben leírták a DNS szerkezetét, mely munkájukat 1962-ben Nobel díjjal jutalmaztak. Francis Cricknek, akkor 1953. február 28-án az Eagle pubban kijelentette: "Felfedeztük az élet titkát". Publikációjuk időpontja egyébként az un. DNS nap, a molekuláris biológia, a modern biológiatudományok, a genetika és tágabban véve a modern természettudomány ünnepnapja.[6]

Az igazságügyi- és kriminalisztikai szakértői problémák megoldását szolgáló tudományos módszertant biológusok, vegyészek, genetikusok fejlesztik ki. Napjainkban is rendkívül dinamikusan fejlődik a molekuláris biológia. A genetikai alapvetések és a velük kapcsolatos információk a biotechnológiát és a diagnosztikát már korai stádiumban is ösztönözték, de az igazságügyi szakértés még nem érdeklődött kellő képen ez iránt.

[3] MTI: Vita a DNS-adatbázis bővítéséről Angliában. 2007. szeptember 05.
[4] British Security Industry Association (BSIA) report. July 2013
[5] www.wikipedia.hu: DNS
[6] Semmelweis.hu : A DNS kutatás története és ünnepe 2010.ápr.23

Az 1980-as években azonban a DNS alapú technikák új távlatokat nyitottak a szakértői bizonyítás számára. 1980-ban Ray White a DNS-ben lévő különböző hosszúságú töredékeket, 5 évvel később Sir Alec J. Jefferson professzor kidolgozta a DNS minta alapján történő azonosítás módszerét és elnevezte a DNS-t „genetikai ujjnyomnak".[7]

III. A DNS-profil nyilvántartás

A bűnügyi nyilvántartás a törvényben meghatározott adatokat tartalmazó, közhitelű hatósági nyilvántartás, amelynek feladata a törvényben meghatározott adatok gyűjtése, kezelése, azokról okirat kiadása, törvényben meghatározott jogosultaknak adatok szolgáltatása. Jelentősége abban áll, hogy az adatok rendszerbe foglalása, értékelése lehetővé teszi következtetések levonását a bűncselekmények tetteseire vagy a bűncselekmények elkövetésének körülményeire. A DNS-profil nyilvántartás célja kizárólag meghatározott bűncselekmények elkövetésével gyanúsítottak azonosítása, illetőleg kizárása a büntetőeljárás során.

A BSZKI Genetikai Osztályának DNS Adatbázis és Nyilvántartó Laboratóriuma a DNS-profil nyilvántartás vonatkozásában meghatározott adatokat, illetve biológiai mintákat gyűjti, dolgozza fel, kezeli és a jogosultak számára adatot szolgáltat. A személy- és bűnügyi adatokat a Közigazgatási Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala bűnügyi nyilvántartó rendszerében kezeli. A DNS-profil adatokat elkülöníti és a Hemogenetikai Szakértői Osztály informatikai rendszerében kezelik. A DNS-profil nyilvántartó rendszer alapját az FBI számára kifejlesztett CODIS szoftver-együttes képezi. Képes kimutatni két vagy több DNS-profil azonosságát, illetve nagyfokú hasonlóságát. A találat típusát tekintve lehet: személyi DNS-profil azonosság, több helyszín mintáiból származó DNS-profil azonosság és helyíni minta és nyilvántartott személyek DNS-profiljainak azonossága. Az információ segítséget nyújthat ismeretlen tettes, azonos vagy eltérő bűncselekmények összetartozásának, tömegszerencsétlenség áldozatainak, valamint ismeretlen holttestek azonosságának felderítésében. Az adatok feltöltése folyamatos. A keresés automatikus és a találatról az Osztály tájékoztatót küld az ügy szempontjából illetékes személynek, vagy hatóságnak.[8]

[7] ORFK Oktatási és kiképző központ – Woller János: DNS a kriminalisztikában, 1995, 7. o. (Továbbiakban: Woller)
[8] www.bszki.hu, DNS Adatbázis és Nyilvántartó Laboratórium

A DNS adatbázisok magyarországi jogi szabályozásának története a 90-es végére nyúlik vissza, amikor megszületett a bűnügyi nyilvántartásról és a hatósági erkölcsi bizonyítványról szóló 1999. évi LXXXV. törvény. A törvény célja volt meghatározni a bűnügyi nyilvántartások körét és az azokban nyilvántartott adatokat, megállapítani az egyes nyilvántartások részére történő adatközlés, valamint az adatigénylés és adatszolgáltatás szabályait, továbbá rögzíteni az adatkezelés feltételeit. A törvény rögzítette továbbá, hogy DNS-profil nyilvántartás célja kizárólag meghatározott bűncselekmények elkövetésével gyanúsítottak azonosítása, illetőleg kizárása a büntetőeljárás során.

Az Európai Unióhoz történt 2004-es csatlakozásunkat követően DNS nyilvántartás-történeti szempontból kiemelendő a 2005 májusában, eredetileg hét tagállam - Belgium, Németország, Spanyolország, Luxemburg, Franciaország, Hollandia és Ausztria - által aláírt Prümi Szerződés (másnéven Schengen III Egyezmény), melynek célja, hogy lehetővé tegye személyes adatok - eleinte DNS- és ujjlenyomat-információk - hatékony cseréjét a tagállami hatóságok számára a nemzetközi bűncselekmények, a terrorizmus és az illegális migráció elleni küzdelem elősegítése érdekében. A szerződés mind a 27 tagállamra történő kiterjesztését elfogadták az EP képviselők, az eredeti szöveget azonban módosították annak érdekében, hogy adatszolgáltatásra ne automatikusan, hanem csak akkor kerüljön sor, ha az szükséges és arányos mértékű.[9] Hazai jogrendszerünk egyébként a 2007. évi CXII. törvénnyel és a 288/2007. (X. 31.) Korm. rendelettel integrálta a szerződést.

Az első magyar jogforrást jó tíz évvel követte- a jogharmonizációnak eleget téve- a bűnügyi nyilvántartási rendszerről, az Európai Unió tagállamainak bíróságai által magyar állampolgárokkal szemben hozott ítéletek nyilvántartásáról, valamint a bűnügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartásáról szóló 2009. évi XLVII. Törvény, melynek DNS nyilvántartással kapcsolatos rendelkezéseit összegzem a továbbiakban.

A törvény alapján a DNS-profil nyilvántartás célja a bűncselekmény helyszínén és a bűncselekmény elkövetésének nyomait hordozó tárgyon rögzített anyagmaradvány alapján a bűncselekmény elkövetésével összefüggésbe nem hozható, a bűncselekményt elkövető, valamint a

[9] www.jogiforum.hu: Prümi szerződés: DNS-adatok cseréje a bűnözés és terrorizmus ellen. EP sajtószolgálat 2007

rendkívüli haláleset miatt folyó közigazgatási hatósági eljárásban az ismeretlen személyazonosságú elhunyt személy azonosítása. Ezek alapján a DNS-profil nyilvántartás a bűncselekmény helyszínén és a bűncselekmény elkövetésének nyomait hordozó tárgyon rögzített DNS-profilok nyilvántartásából, a büntetőeljárás alá vont személyek DNS-profiljainak nyilvántartásából, valamint a bűncselekmény elkövetése miatt jogerősen elítélt személyek DNS-profiljainak nyilvántartásából áll.[10]

Ha a jogszabály által felhatalmazott szerv egy DNS-profil nyilvántartásba vételét kezdeményezi, a szakértői nyilvántartó szerv összehasonlítja a DNS-profilt a nyilvántartásban szereplő profilokkal és közli az eredményt a kezdeményező, és azonosság esetén a vele azonos DNS-profil nyilvántartásba vételét kezdeményező szervvel.[11]

A bűncselekmény helyszínén és a bűncselekmény elkövetésének nyomait hordozó tárgyon rögzített DNS-profilok nyilvántartása:

Annak az adatait kell a nyilvántartásba felvenni, akinek a DNS-profilját a bűncselekmény helyszínén, vagy a bűncselekmény elkövetésének nyomait hordozó tárgyon rögzített anyagmaradványból nyerték ki, ha ezekhez személyazonosító adat nem kapcsolható. A nyilvántartás tartalmazza az alapjául szolgáló bűncselekmény megnevezését és elkövetésének helyét és idejét, a nyilvántartásba vételt kezdeményező szerv megnevezését, a büntetőügy iktatószámát, az anyagmaradványt és az abból kinyert DNS-profilt illetve a szakrendszeri azonosító kódot. A nyilvántartásban az adatok a bűncselekmény elévüléséig, el nem évülő bűncselekmény esetén húsz évig, összehasonlítás esetén a közlés időpontjáig kell nyilvántartani.[12]

A büntetőeljárás alá vont személyek DNS-profiljainak nyilvántartása:

Azoknak a személyeknek az adatait kell nyilvántartani, akik:

- ötévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmény,

[10] 2009. évi XLVII. tv. 52-53§
[11] 2009. évi XLVII. tv. 54§
[12] 2009. évi XLVII. tv.55-58§

- üzletszerűen vagy bűnszövetségben elkövetett, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény,
- három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő
    1. a 2013. június 30-ig hatályban volt 1978. évi IV. törvény alapján az emberkereskedelem (Btk. 175/B. §), megrontás (Btk. 201. §), tiltott pornográf felvétellel visszaélés (Btk. 204. §), kitartottság (Btk. 206. §), kerítés (Btk. 207. §), embercsempészés (Btk. 218. §),
    2. az emberkereskedelem (Btk. 192. §), szexuális visszaélés (Btk. 198. §), kerítés (Btk. 200. §), kitartottság (Btk. 202. §), gyermekprostitúció kihasználása (Btk. 203. §), gyermekpornográfia (Btk. 204. §), embercsempészés (Btk. 353. §),
    3. 2013. június 30-ig hatályban volt 1978. évi IV. törvény alapján a kábítószerrel vagy kábítószernek minősülő anyaggal való visszaélés (Btk. 282. §),
- kábítószer birtoklása (Btk. 178. §), kábítószer készítésének elősegítése (Btk. 182. §)
- fegyveres elkövetéssel megvalósuló bűncselekmény vagy
- a 2013. június 30-ig hatályban volt 1978. évi IV. törvény alapján az állam elleni bűncselekményekkel (Btk. X. fejezet), a terrorcselekménnyel (Btk. 261. §), a nemzetközi gazdasági tilalom megszegésével (Btk. 261/A. §), a visszaélés atomenergia alkalmazásával (Btk. 264/B. §), a pénzmosással (Btk. 303. §), valamint a szolgálati bűncselekményekkel (Btk. XX. Fejezet I. cím) kapcsolatban fennálló feljelentési kötelezettség elmulasztása vagy a terrorcselekményre irányuló előkészület (Btk. 261. §) miatt indítottak büntetőeljárást.
- atomenergia alkalmazásával visszaélés (Btk. 252. §), állam elleni bűncselekmények (Btk. XXIV. fejezet), terrorcselekmény (Btk. 314–316. §), terrorcselekmény feljelentésének elmulasztása (Btk. 317. §), terrorizmus finanszírozása (Btk. 318. §), nemzetközi gazdasági tilalom megszegése (Btk. 327. §), nemzetközi gazdasági tilalom megszegése feljelentésének

elmulasztása (Btk. 328. §), lopás [Btk. 370. § (2) bekezdés *b)* pont *bc)* és *bf)-bi)* alpont, (3) bekezdés *a)* pont, *b)* pont *ba)* alpont, ha a kisebb értékre elkövetett lopást dolog elleni erőszakkal követik el, *bb)-be)* alpont és *c)* pont], rongálás [Btk. 371. § (3) bekezdés], sikkasztás [Btk. 371. § (2) bekezdés *b)* pont *bb)* alpont, (3) bekezdés *a), c)* pont, és *b)* pont, ha a kisebb értékre elkövetett sikkasztást közveszély színhelyén követik el], csalás [Btk. 373. § (2) bekezdés *b)* pont *bb)* alpont, (3) bekezdés *a)* és *b)* pont, ha a kisebb kárt okozó csalást közveszély színhelyén követik el], jármű önkényes elvétele [Btk. 380. § (1) bekezdés], pénzmosással kapcsolatos bejelentési kötelezettség elmulasztása (Btk. 401. §) miatt indítottak büntetőeljárást.

A nyilvántartás tartalmazza a kapcsolati kódot, a büntetőeljárás alá vont személytől levett szájnyálkahártya-törletet és az ebből kivont DNS-profilt, a szakrendszeri azonosító kódot és a belső azonosító kódot. A nyilvántartás határideje az előzőekhez hasonló.[13]

Bűncselekmény elkövetése miatt jogerősen elítélt személyek DNS-profiljainak nyilvántartása:

Annak a személyeknek az adatait kell nyilvántartásba bevezetni, akinek adatai a büntetőeljárás alá vont személye DNS-profiljainak nyilvántartásában szerepeltek, és a nyilvántartásba vétel alapjául szolgáló büntetőeljárásban a bíróság vele szemben jogerős, bűnösséget megállapító ítéletet hozott, vagy akit jogerősen háromévi vagy azt meghaladó tartamú, végrehajtandó szabadságvesztés büntetésre ítéltek. A nyilvántartás tartalma és ideje megegyezik az előzőével. Azok a személyek, akiket felvesznek ebbe a nyilvántartásba, törlésre kerülnek a büntetőeljárás alá vont személyek nyilvántartásából.[14]

A törvény alapján a Kormány felhatalmazást kap, hogy rendeletben jelölje ki az arcképmás, az ujj- és tenyérnyomat, a DNS-profil meghatározásra alkalmas anyagmaradvány rögzítésének, továbbá az ujj- és tenyérnyomat, valamint szájnyálkahártya-törlet levételének részletes technikai szabályait, továbbá a DNS-profil meghatározásának szakmai-módszertani

[13] 2009. évi XLVII. tv 59-62§
[14] 2009. évi XLVII. tv. 63-66§

követelményeit rendeletben állapítsa meg.[15]

IV. Konklúzió

Jelen publikáció kereteit lényegesen meghaladná a pro-és kontra érvek felsorakoztatása és szintetizálása a témával kapcsolatban, ez nem is volt célom. Ismertetőmet inkább gondolatébresztőnek szántam azoknak, akik érdeklődnek DNS adatbázisok büntetőeljárásban történő felhasználásával kapcsolatban.

Mégis meg kívánom jegyezni: a DNS vizsgálatok kapcsán a büntetőeljárásokban leggyakrabban felmerülő ellenérv a költségesség. Álláspontom szerint ez nem lehet érv, amikor valakinek a bűnössége vagy ártatlansága a kérdés. Nem lehet a DNS-t a bizonyítékok Szent Gráljának tekinteni, hiszen a manipuláció ez esetben sem kizárható. Ennek ellenére lényegesen felgyorsíthatja és leegyszerűsítheti a büntetőeljárások lefolytatását, különösen azokban az esetekben, ahol a tettes személye ismeretlen - természetesen a kellő garanciák betartása a további bizonyítékok beszerzése és értékelése mellett. Szélesebb körben történő alkalmazása pedig – a gazdasági törvényszerűségeket figyelembe véve - a vizsgálatok költségeinek csökkenéséhez vezet.

A bevezetőmben említett angliai vitát a DNS adatbázis a lakosság teljes köre, sőt a beutazó külföldiekre történő kiterjesztése kapcsán lángolt fel 2007-ben. Elgondolkodtató, hogy épp a bírák vetették fel bővítés lehetőségét, és kifogásolták, hogy csak azok szerepelnek a nyilvántartásban, akiknek már meggyült a baja a törvénnyel. Az érvelés ugyanaz, mint CCTV-k esetében: Akinek nincs rejtegetni valója, az nem tart az adatrögzítéstől.

A vita kirobbanásakor Nagy-Britannia DNS-adatbázisa a lakosság 5,2 százalékát ölelte fel, ezzel a világon a legnagyobb, míg az Egyesült Államok DNS-adatbázisában a lakosság 0,5 százalékáról volt megtalálható információ.

Eredmény a vita kapcsán jelen cikk megírásáig nem született, azonban látható és várható

[15] 2009. évi XLVII. tv. 96§

az útlevél-ujjlenyomat rögzítés kapcsán, hogy további széleskörű biometrikus adatrögzítésre is sor kerül majd az EU tagállamokban, akkor pedig - álláspontom szerint - várhatóan az eddigi leghatékonyabb bűnügyi adatbázis jön majd létre.

Irodalom jegyzék

- ORFK Oktatási és kiképző központ – Woller János: DNS a kriminalisztikában, 1995.
- Biró Gyula: Kriminalisztika, DE-ÁJK Lícium Art Könyvkiadó, Db 2010,
- Nature © Macmillan Publishers Ltd 1997

Internetes forrás:

- www.semmelweis.hu
- www.bszki.hu
- www.jogiforum.hu
- www.mti.hu
- www.euvonal.hu
- www.wikipedia.hu
- www.bsia.co.uk
- www.bioforensics.com

Jogszabályok

- 2009. évi XLVII. törvény
- 2007. évi CXII. törvény
- 1999. évi LXXXV. törvény
- 288/2007. (X. 31.) Korm. rendelet